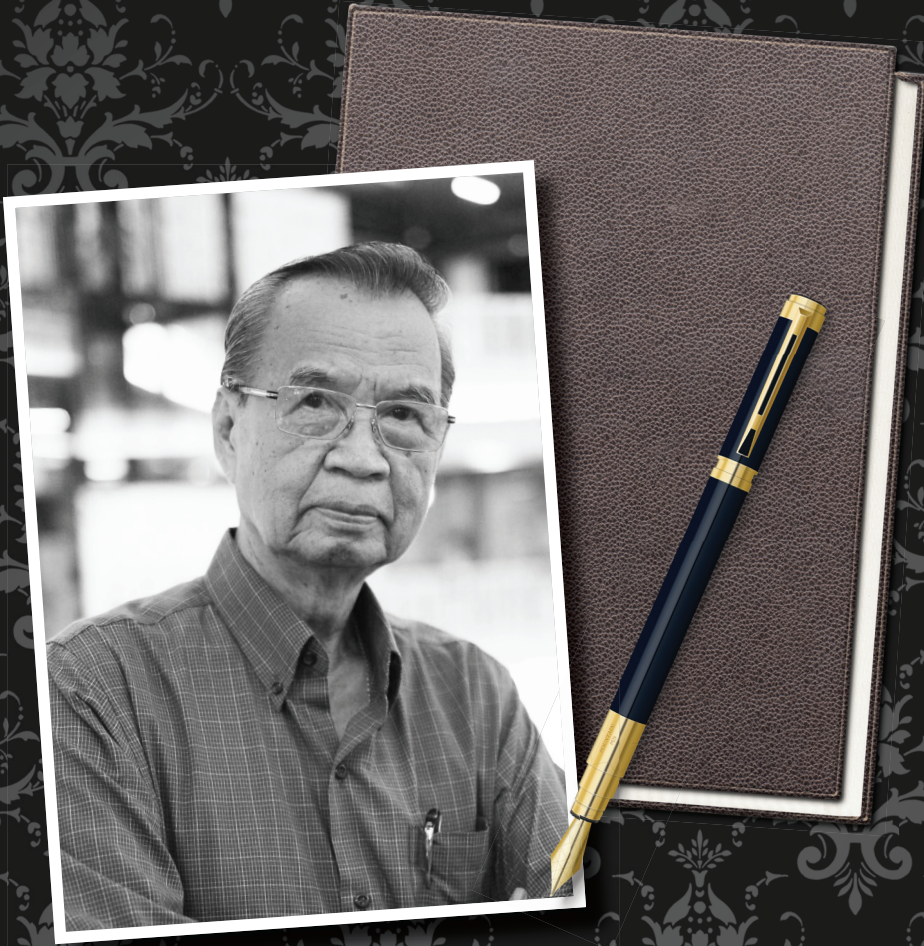

“ประพนธ์ เรืองณรงค์” ในบรรยากาศวิชาการ ชายแดนใต้ศึกษา

“Praphon Ruangnarong” in the Atmosphere of Southern Border Studies

พิเชฐ แสงทอง

Prapon Ruangnarong had a positive impact on knowledge about Southern border of Thailand during 1970s onwards. This reflects the progress on Regional Studies of Post National Economic Development Plan starting in 1961. Prapon is a Buddhist scholar as well as writer who studies on Melayu culture and results in its recognition in Thai society, along with other Muslim scholars who reconstruct Islamic identity.

ข่าวการจากลาของ รศ.ประพนธ์ เรืองณรงค์ สร้างความรู้สึกอาลัยรักแก่วงการวิชาการด้านไทยศึกษาไม่น้อย แม้หลายคนจะรับรู้การป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับวันวัยของอาจารย์มาลึกพักแล้ว

แต่เมื่อถึงคราอาจารย์จากลาไปจริง ๆ ก็คงเกิดความรู้สึกสูญเสียที่น่าสะเทือนใจยิ่ง

อาจารย์ประพนธ์มีภาพลักษณ์เป็นนักวิชาการก็จริง แต่แต่แล้วก่อนการหันหัวเรือเข้าสู่วงการ ท่านเคยเป็นกวี นักเขียน และสื่อมวลชน มาก่อน ผมรู้จักท่านจากผลงานบทกวี และเรื่องสั้นที่มีเอกลักษณ์และกลืนอายุแบบท้องถิ่น เรื่องสั้นจำนวนไม่น้อยของอาจารย์เขียนเกี่ยวกับท้องถิ่นชายแดนภาคใต้ ขณะที่บทกวีก็มีหลากหลายทั้งบทกวีสั้น ๆ และบทกวีขนาดยาว ประเภทวรรณกรรมนิราศ

งานเด่นอีกประเภทหนึ่งซึ่งอาจารย์ทำได้มากมายก่ายกองก็คือ สารคดีเกี่ยวกับท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งเป็นสารคดีกึ่ง ๆ วิชาการ และสารคดีสัมภาษณ์ ตลอดจนสารคดีท่องเที่ยว

ผลงานเหล่านี้มีมากมาย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมชายแดนใต้ จนกระทั่งว่า ถ้าหากใครสักคนอยาก

“

ขณะที่

นักวิชาการท้องถิ่นมุสลิม

สนใจประวัติศาสตร์การเมือง

สร้างองค์ความรู้ด้าน

ประวัติศาสตร์ชาตินิยมปาตานี

กระทั่งก่อรูปเป็นอัตลักษณ์

ทางการเมืองของปาตานี

ขึ้นมาอย่างชัดเจน

อาจารย์ประพนธ์

และนักวิชาการไทยพุทธ

(เช่น อนันต์ วัฒนานิก)

ก็ได้หันมาสนใจ

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

กระทั่งทำให้วัฒนธรรมมลายู

มีความเด่นชัดขึ้นในความรับรู้

ของสังคมไทยวงกว้าง

”

รู้จักชายแดนภาคใต้ทางลัด ผลงานของท่านอาจารย์ ประพนธ์ย่อมเป็นภูเขานาคมหิมาที่จะมองข้ามไปไม่ได้

การทำงานในลักษณะนี้ของอาจารย์ประพนธ์ เป็นวิถีสำคัญหนึ่งที่เป็นกระดูกสันหลังของ นักวิชาการท้องถิ่นในช่วงทศวรรษ 2510-2520

ในห้วงเวลานี้ การอธิบายความเป็นไทยที่หมกมุ่นอยู่แต่ศูนย์กลาง ภาคกลาง หรือเมืองหลวง นั้นเริ่มพบกับข้อจำกัด ขณะที่บทเรียนจากการพัฒนาตามแผนพัฒนาก็เริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นว่า ทั้งท้องถิ่นไว้กลางทาง ดูดกลืนแต่ทรัพยากรท้องถิ่นเข้าไปบ่มารอบำรุงเมืองหลวง และหัวเมืองใหญ่ ขณะที่องค์การยูเนสโกก็ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ลงมาสนับสนุนการศึกษาเรียนรู้และเก็บรวบรวมวัตถุวัฒนธรรมชนบท

กระแสท้องถิ่นศึกษาเลยสวิงกลับมา จากที่เคยถูกทิ้งไว้กลางทาง ก็ถูกโอบล้อมโอบเข้าหา จนกระทั่งก่อให้เกิดดาวจรัสแสงแห่งวงการท้องถิ่นศึกษา ภูมิภาคต่าง ๆ อย่างแน่นขนัด

ท้องถิ่นกลายเป็นพื้นที่สำคัญ กลายเป็นดินร่วนแห่งปุ๋ยชั้นดีที่ซึมซับทับถมกันมาด้วยภูมิปัญญาต่าง ๆ อันทรงค่ามากมาย

นั่นคือจากหน้าฉากหลังคืออาคารผนวคอมมิวนิสต์ของโลกเสรี การทำชนบทให้เป็นเมือง เข้าถึงง่ายเป็นวิธีการสำคัญในการจัดการ “ภัย” ของโลกเสรี

โลกเสรีสนับสนุนทุกรูปแบบ ยูเนสโกให้ทุนเก็บรวบรวมและเผยแพร่ตำนานพื้นบ้านมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500 อเมริกาสนับสนุนงบประมาณทุกรูปแบบทั้งเพื่อการบุงและการบู๊ ขณะที่ญี่ปุ่นก็ไม่รัยหน้า มีมูลนิธิโตโยต้า เป็นหัวหอก สนับสนุนด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา

กระแสการหันหลังกลับมาทำความเข้าใจหรือทำความเข้าใจท้องถิ่นผลักดันให้เกิดหลักสูตรแนวท้องถิ่นศึกษาขึ้นอย่างแพร่หลายในสถาบันอุดมศึกษา กระทั่งมาเฟื่องฟูสุดขีดช่วงปลายทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520 ก่อนมีกระแสวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาหนุนเสริม จนทำให้เกิดบรรยากาศ “ชนบทโรแมนติก” ในช่วงปลายทศวรรษเดียวกัน

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เป็นนักวิชาการในกระแสเติบโตดังกล่าวนี้อย่างแน่นอน เป็นนักวิชาการในมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น เคยสังกัดคณะศึกษาศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พร้อม ๆ กับที่รับงานถนัดเป็นบรรณาธิการวารสาร *รัฐสมิแล* สร้างและเผยแพร่องค์ความรู้และสืบชายแดนภาคใต้ผ่านวารสารฉบับนี้อย่างต่อเนื่องร่วมทศวรรษ

วารสาร *รัฐสมิแล* ในยุคนั้น แม้จะกิจวิการ ดูเป็นท้องถิ่น ๆ แต่อันที่จริงแล้วก็สร้างองค์ความรู้แปลกใหม่เกี่ยวกับชายแดนภาคใต้เอาไว้เป็นจำนวนมาก มีทั้งงานแปลจากภาษาอังกฤษ งาน

แปลจากภาษามลายู และงานภาษาไทยตีพิมพ์อย่างต่อเนื่อง

“ฮิกายัต ปัตตานี” ที่เคยแปลเป็นภาษาอังกฤษ (จากภาษามลายู) เมื่อปลาย ๆ ทศวรรษ 2490 ก็ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วงทศวรรษ 2510 ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในวารสารรัฐสมิแล นี้เอง ฮิกายัตฉบับนี้ที่แพร่หลายอยู่ในแวดวงชายแดนใต้ศึกษาปัจจุบันจึงเป็นต้นฉบับที่เคยปรากฏครั้งแรกในวารสารที่อาจารย์ประพนธ์เป็นบรรณาธิการ และประสานงานให้เกิดการแปลขึ้นมา

นั้นยังไม่รวมงานสำรวจของนักมานุษยวิทยาฝรั่งงานบันทึกเหตุการณ์ความทรงจำช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อคราวญี่ปุ่นบุกปัตตานีงานศึกษาวิจัยด้านสังคมวิทยาชายแดนภาคใต้ งานศึกษาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนงานเหล่านี้ล้วนแล้วแต่นำมาตื่นตาตื่นใจ ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ในห้วงเวลานั้นที่อาจารย์ประพนธ์เป็นผู้ประสานงานให้เกิดขึ้น

ภาพจำเกี่ยวกับวารสารรัฐสมิแลว่าเป็นวารสารว่าด้วยท้องถิ่นชายแดนใต้ที่เปี่ยมคุณค่าในทางวิชาการด้านท้องถิ่นศึกษาในยุคหนึ่ง จึงเป็นภาพจำที่เกิดขึ้นในยุคของอาจารย์ประพนธ์ทั้งสิ้น

ภารกิจการประสานงานให้ได้ตีพิมพ์ต้นฉบับดี ๆ เมื่อบวกกับวิสัยส่วนตัวของท่านที่ชอบเดินทางงานสารคดีถึงวิชาการของท่านจึงเกิดขึ้นมากมายเช่นเดียวกัน

โดยเฉพาะเมื่อยามข้ามฝั่งไปสัมผัสกับคนมาเลเซียเชื้อสายไทยในต่างแดน อาจารย์ประพนธ์ก็จะกลับมาพร้อมกับสารคดีชีวิตและวัฒนธรรมที่คอยทำหน้าที่รายงานให้คนฝั่งไทยเห็นว่า คนไทยทางฝั่งมาเลเซียเขาอยู่กันกันอย่างไร พูดด้วยภาษาแบบไหน และสัมผัสสัมผัสกับความเป็นไทยในฝั่งสยามอย่างไร

งานชุดคีย์เรื่องคนไทยในมาเลเซียของอาจารย์ประพนธ์ จึงน่าจะเป็นงานที่เริ่มต้นไล่เลี่ยกันกับงานสารคดีคลาสสิกเรื่อง “ไทยในมาเลเซีย” ของธำรงค์ดี อายุวัฒนะ (2517) นั่นเอง จะแตกต่างก็เพียงอาจารย์ประพนธ์จะรายงานในเชิงสารคดีเพื่ออัปเดตสถานการณ์ต่อจากงานของอาจารย์ธำรงค์ดีที่มุ่งรวบรวมประวัติความเป็นมามากกว่า

งานเด่น ๆ ของอาจารย์ประพนธ์อีกอย่างหนึ่งก็คือ การค้นคว้าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมือง ทั้งในระดับจังหวัด และในระดับอำเภอ ของภาคใต้ งานส่วนนี้ทั้งหมดตีพิมพ์ในวารสารรัฐสมิแลในช่วงทศวรรษ 2550 ซึ่งขณะนั้นท่านได้ย้ายจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ไปอยู่มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยรามคำแหง แล้วกว่า 10 ปี งานในระยะนี้ของท่านจึงเป็นงานศึกษาเอกสารและความทรงจำ มากกว่าการลงภาคสนามเหมือนการผลิตงานในช่วงแรก ส่งผลให้งานช่วงนี้เป็นเสมือนการบันทึกความรู้ที่ค่อนข้างนิ่งแล้ว

จึงเหมาะกับการเป็นความรู้พื้นฐาน หรือเรียกว่า เป็น “อริสก่อนแรก ๆ” ขององค์ความรู้เกี่ยวกับ ชายแดนภาคใต้

อันที่จริง ในระยะทศวรรษ 2510 นักวิชาการ ท้องถิ่นใน (และที่ศึกษา) ชายแดนภาคใต้นั้นมี ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งครู บุคลากรทางการศึกษา (เช่น ศึกษานิเทศ ศึกษานิเทศก์) อาจารย์ มหาวิทยาลัย ตลอดจนนักวิชาการอิสระ หากแบ่ง หยิบ ๗ ก็จะได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือ กลุ่มนักวิชาการมุสลิมท้องถิ่น เช่น วัน มโรบุตร เสรีย์ มะดากะกุล ฮาซัน หมัดหมานอับดุลเลาะห์ ลออแมน อารงค์ สุทธาศาสน์ สุรินทร์ พิศสุวรรณ จำรูญ เด่นอุดม อับดุลเลาะ อับดุลอิหมรอน มะลูลีม รัตติยา สาละ และ Ahmad Fathy Al-Fatoni เป็นต้น

ส่วนอีกรุ่นคือนักวิชาการไทยพุทธที่เด่น ๆ ก็มีอนันต์ วัฒนานิก ประพนธ์ เรืองณรงค์ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม พิชัย แก้วขาว ประมูล อุทัยพันธ์ สว่าง เลิศฤทธิ์ เป็นต้น

นักวิชาการกลุ่มไทยพุทธมักจะมีสายสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับนักวิชาการท้องถิ่นในเขตจังหวัดภาค ใต้ตอนกลางและตอนบน หลายครั้งหลายหนเราจึง

จะเห็นชื่อของเยียมยง สุรกีจรรหาร สุวิงศ์ พงศ์ ไพบูลย์ ซึ่งโดดเด่นอยู่ในเขตงาน (วิชาการ) สงขลา สร้างงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาค ใต้อยู่บ้าง

ขณะที่นักวิชาการมุสลิมนั้น ผลงานเขียนส่วน หนึ่งมักจะเป็นปฏิกิริยาโต้กลับงานประวัติศาสตร์ นิพนธ์ชาตินิยมไทย น้ำเนื้อและน้ำเสียงของงานจึง มีลักษณะย้อนและแย้งวาทกรรมความเป็นไทยจน ก่อร่างเป็นอัตลักษณ์ (ทางวิชาการแบบ) ชาตินิยม ปาตานี

อาจารย์ประพนธ์ซึ่งเป็นนักวิชาการไทยพุทธ แต่สนใจศึกษาเรื่องราวของปาตานีในเชิงวัฒนธรรม ทำให้งานของท่านมีน้ำเสียงที่แตกต่างจากนัก วิชาการมุสลิมในยุคเดียวกันมาก การศึกษาปาตานี ของอาจารย์ประพนธ์มีลักษณะของ “คนนอก” ผู้ตื่นตาตื่นใจกับความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม จึงตั้งใจที่จะเสาะค้นและเรียนรู้

จึงอาจกล่าวได้ว่า ขณะที่นักวิชาการท้องถิ่น มุสลิมสนใจประวัติศาสตร์การเมือง สร้างองค์ ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชาตินิยมปาตานีกระทั้ง ก่อรูปเป็นอัตลักษณ์ทางการเมืองของปาตานีขึ้นมา อย่างชัดเจน อาจารย์ประพนธ์ และนักวิชาการ ไทยพุทธ ก็ได้หันมาสนใจประวัติศาสตร์วัฒนธรรม กระทั่งทำให้วัฒนธรรมมลายูมีความเด่นชัดขึ้นใน ความรับรู้ของสังคมไทยวงกว้าง

ในหมู่นักวิชาการท้องถิ่นซึ่งเป็ดาวประกายพริ้ว แห่งทศวรรษ 2510-2520 อาจารย์ประพนธ์จึงเป็น ดาวดวงหนึ่งที่ส่องแสงเจิดจ้ามาอย่างยาวนาน องค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของท่านในปัจจุบันแม้ จะนิ่งแล้ว แต่ก็ยังคงฉายส่องให้เห็นถึงบรรยากาศ ทางสังคมและวัฒนธรรมของภาคใต้ในยุคหนึ่งได้ อย่างมีคุณค่ายิ่ง ■